

Формування особистості майбутнього вчителя під час вивчення курсу педагогіки //Всебічний розвиток особистості студента: Матеріали науково-практичної конференції /За ред. акад. АПН України Д.О.Тхоржевського. – Ірпінь, 2001. –С.251-257.

*Антонова О.Є., Житомирський державний педагогічний університет
імені Івана Франка, м. Житомир*

**ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПІД
ЧАС ВИВЧЕННЯ КУРСУ ПЕДАГОГІКИ**

Вивчення основ теорії і методики виховання і навчання є невід’ємною складовою формування творчої особистості майбутнього вчителя. Технологія оволодіння студентами основами виховної та навчальної роботи вчителя-вихователя спрямовується на формування у майбутнього педагога розуміння соціальної значимості обраної професії, оволодіння певною базою необхідних теоретичних знань і умінь застосовувати їх у діяльності вчителя-вихователя.

У Конституції України зазначається, що людина визнається найвищою соціальною цінністю. Отож, метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями.

Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємодопомоги між націями і народами. Освіта покликана прокладати дорогу новій соціальній, економічній, правовій та політичній культурі, робити наше суспільство динамічним і відкритим.

Головною метою національного виховання визнається набуття молоддю соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молоді, незалежно від національної приналежності, рис громадянина Української держави, моральної, художньо–естетичної, правової, трудової, екологічної культури. Відповідно до головної мети національного виховання пріоритетною метою розвитку педагогічної освіти є підготовка нової творчої генерації майбутніх учителів, розвиток їх творчих гуманістичних потреб, мотиваційної сфери, творчих рис характеру, а саме цілеспрямованості, ініціативи, допитливості, критичності розуму, самостійності, винахідливості, оригінальності педагогічного мислення.

У Законі України “Про освіту” підкреслюється, що навчально–виховний процес у державних закладах освіти повинен бути вільним від втручання

політичних партій, громадських та релігійних організацій. Це зафіксовано і в новій Конституції України. Отже, уся відповідальність за підготовку майбутнього вчителя покладається на керівництво вищого педагогічного закладу освіти і професорсько-викладацький склад кафедр. Причому відповідною роботою серед студентів у тій чи іншій формі повинні займатися всі викладачі. Це їх професійний і громадянський обов'язок. Одночасно необхідно, щоб і студенти усвідомили, що їх обов'язком є систематичне оволодіння професійними знаннями, практичними навичками, педагогічною майстерністю, підвищення свого культурного рівня

У здійсненні цієї мети важливу роль покликані відіграти предмети педагогічного циклу, і, перш за все, розділи педагогіки “Теорія і методика виховання” та “Дидактика”. При цьому треба мати на увазі, що педагогічний навчальний заклад готує спеціалістів для середніх навчальних закладів, а тому потрібно не лише формувати риси вихованої людини – інтелігента, а й навчити її саму виховувати учнівську молодь. У роботі вчителя необхідна творчість, постійна активна самостійна діяльність, самовдосконалення.

Істотні зміни у суспільно-політичному житті нашої країни, проголошення України суверенною і незалежною державою вимагають відмови від багатьох застарілих форм і методів навчальної роботи, від переважно кількісних показників у цій роботі, утвердження пошуку нового, орієнтації на педагогічне співробітництво викладача і студента, на розвиток особистості майбутнього вчителя, поваги до його гідності. Головним завданням педагогічного закладу освіти є формування людини мислячої, прищеплення їй почуття причетності до Української держави, її культури, народу. Студент педагогічного навчального закладу готує себе не лише до навчання дітей, а й до їх виховання. Основна мета вищого педагогічного навчального закладу полягає у підготовці педагога, здатного забезпечити різнобічний розвиток людини як особистості і найвищої цінності суспільства, розвиток її розумових, фізичних та естетичних здібностей, виховання високих моральних якостей, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого та культурного потенціалу українського народу.

Ефективність професійної підготовки майбутніх учителів суттєво залежить від організаційних форм навчальної роботи. У вищому навчальному педагогічному закладі освіти формами організації навчального процесу є лекція, семінар, лабораторний практикум, індивідуальні та групові консультації, колоквіуми, ділові ігри, навчальні конференції тощо.

Форми організації навчання студентів		
Лекція	Семінар	Практичне заняття
Інформаційна лекція; лекція – візуалізація; лекція-консультація; лекція-дискусія; лекція-бесіда; лекція-експеримент; лекція-“прес-конференція”;	Семінар-диспут; семінар запитань і відповідей; семінар – конференція.	Практичне заняття – ділова гра; практичне заняття – розв’язування педагогічних задач; проблемне заняття; лабораторні заняття у школі; заняття –

лекція-діалог; проблемна лекція; лекція з розглядом педагогічних ситуацій; лекція з запланованими помилками; лекція з використанням мозкової атаки; кінолекція.		конкурс педагогічної майстерності; заняття – тренінг; заняття – захист творчих робіт.
--	--	--

Одним з основних видів навчальних практичних занять студентів при вивченні педагогіки є *семінарське заняття*. Метою семінара є певний синтез опрацьованої студентами літератури, співвіднесення її з матеріалом лекцій, формування у майбутніх учителів уміння критично оцінювати різні джерела знань. Чіткий порядок питань у плані семінару необхідний студенту у підготовці до заняття для усвідомлення логіки теми, послідовності її розвитку. На семінарі доцільно розглядати найбільш дискусійні проблеми. Основною метою цього виду навчальних занять є не стільки перевірка знань, скільки розвиток самостійності мислення студентів, уміння відстоювати свою власну позицію. Семінарське заняття є найбільш складною формою організації навчального процесу. Йому притаманні чотири основні функції, а саме: 1) поглиблення, конкретизація і систематизація знань, набутих студентами на попередніх етапах навчання (лекції, самостійна робота, консультації); 2) розвиток навичок самостійної роботи, формування творчого мислення; 3) розвиток уміння формулювати і відстоювати свою думку; 4) контроль за ступенем та характером засвоєння матеріалу студентами.

Засвоєння різноманітних форм та методів активного навчання допомагає майбутнім педагогам швидше набуті професійного досвіду, глибше усвідомити соціальне призначення професії вчителя. Саме тому до кожного практичного заняття доцільно розробляти практичні завдання, спрямовані на розвиток мислення майбутніх вчителів та формування практичних умінь і навичок виховної роботи з дітьми, підлітками, юнаками. На практичних заняттях широко використовуються активні методи навчання, зокрема аналіз педагогічних ситуацій і педагогічних виховних задач.

Педагогічна задача – це мета, що задається педагогом у визначених умовах (ситуації), яка передбачає перехід вихованця з вихідного рівня на якісно новий рівень розвитку його вихованості. Педагогічна задача є результатом усвідомлення педагогом утруднення, яке виникло у певній ситуації, і яке не має однозначного розв’язання. Подолання утруднення відбувається шляхом знаходження оптимального способу його розв’язку. Виховна задача ґрунтується на меті, яка передбачає своїм результатом не тільки усунення конфлікту, але й виникнення потреби суб’єкту діяльності у самовихованні, саморозвитку.

На практичних заняттях з педагогіки широко використовуються розвивальні методи навчання і, перш за все, педагогічні виховні задачі, які є “основною клітиною” педагогічної діяльності і які безпосередньо спрямовані на формування необхідних учителю умінь. Розв’язуючи задачі, студенти

вчать аналізувати, моделювати, конструювати, регулювати, організовувати як свою навчально-виховну діяльність, так і поведінку учнів. Розв'язання виховної задачі має чіткий алгоритм, з яким студенти знайомляться на перших же заняттях і який допомагає їм підходити до аналізу проблеми на науковому рівні. Цей процес відбувається за такими етапами: 1. Орієнтація в ситуації, її діагностика. 2. Аналіз вихідних даних: місце ситуації у цілісному процесі педагогічної діяльності, характеристика дій вихованців, вихователів, їхніх взаємостосунків. Усвідомлення мотивів вчинків, мети діяльності. 3. Знаходження основного протиріччя, постановка і формулювання проблеми. 4. Висунення припущень, гіпотез, їх обґрунтування. 5. Вибір системи засобів, методів розв'язування педагогічної проблеми. 6. Проектування наслідків її рішення.

Педагогічні задачі, які пропонуються студентам, повинні бути різного рівня складності і передбачати різні види діяльності, починаючи з репродуктивної і поступово переходячи до творчої діяльності.

Активізують мислення студентів і стимулюють їх до самостійної пошукової роботи *проблемні запитання*. Проблема, з філософської точки зору, це такий різновид питання, відповідь на яке не утримується у набутому досвіді суб'єкта і тому потребує відповідних практичних і теоретичних дій, які відрізняються від простого інформаційного пошуку. Тобто, виникає певне утруднення, ліквідувати яке за допомогою наявної бази знань студент не може. Це свідчить про недостатність досягнутого рівня знань. Тому проблема визначається як знання про незнання та виникненням необхідності усунути протиріччя. Використання проблемних питань на практичних заняттях з педагогіки допомагає підвищити пізнавальний інтерес студентів до вивчення теорії виховання, вчить їх мислити діалектично, робить істину доказовою, а знання усвідомленими, формує активну, творчо мислячу особистість. Для прикладу, варіанти проблемних питань:

1. На думку деяких науковців поняття “розумове виховання” дублює поняття “навчання”, оскільки завдання розумового виховання співпадають з функціями навчання. Чи погоджуєтесь Ви з цією думкою? Відповідь аргументуйте.

2. Порівняйте поняття “педагогічна ситуація” і “педагогічна задача”. У чому полягає спільне і відмінне між цими поняттями? Відповідь аргументуйте.

3. Сім'я має великий вплив на формування особистості. У одній і тій самій сім'ї виростають різні за особистісними якостями діти. Чому?

Вчитель завжди діє в конкретних ситуаціях, тому важливо ще у період навчання у вищому педагогічному закладі освіти навчити студентів бачити ситуацію, аналізувати її, виділяти провідні ідеї, які лежать в основі пошуку її розв'язання, розробляти конструктивні схеми і варіанти практичних рішень. Метод *моделювання фрагментів виховних заходів* пропонує використання таких завдань, які передбачають розв'язування проблеми професійної спрямованості; у студентів значно підвищується професійний інтерес, актуалізуються наявні знання, закріплюються навички педагогічного аналізу і узагальнення, розвиваються педагогічні здібності.

Включення студентів у ситуації професійної спрямованості, а саме таким і є моделювання фрагментів виховних заходів, створює умови, в яких майбутні вчителі отримують можливість самостійно аналізувати педагогічні процеси, опрацьовувати шляхи встановлення контакту, прийоми створення певного емоційного стану та його корекції, способи вирішення типових ситуацій взаємодії.

Моделювання фрагментів виховних заходів дає змогу сформувати основу рольової поведінки майбутнього вчителя. В педагогіці під моделюванням фрагментів виховних заходів розуміють спеціально організовану і педагогічно керовану діяльність, де у створеній ігровій ситуації імітується певний реальний навчально-виховний процес. Цей метод дозволяє розкрити перед студентами соціальний зміст учительської професії, основні її кваліфікаційні характеристики, забезпечує тісний зв'язок педагогічної теорії з шкільною практикою і дає можливість побачити типові труднощі, з якими вчитель зустрічається в своїй повсякденній практиці, а також визначити шляхи їх подолання.

Моделювання фрагментів виховних заходів допомагає створити такі умови, коли вибір засобу-розв'язку досягається шляхом використання студентами теоретичних знань, набутих у процесі вивчення педагогічних дисциплін. Це формує потребу використовувати теорію при виборі оптимальних засобів і прийомів педагогічного впливу, орієнтовної основи професійної поведінки.

Одним з напрямів практичної підготовки студентів вищого педагогічного закладу освіти є використання методу *мікрОВикладання*, який допомагає майбутньому вчителю краще підготуватися до професійної діяльності, визначити рівень своїх знань, умінь і здібностей, набути певного рівня педагогічної майстерності.

МікрОВикладання є одним з напрямів практичної професійної діяльності вчителя, що допомагає студентам кращу усвідомити сутність педагогічних явищ. Моделюючи фрагмент практичної діяльності вчителя-предметника, майбутні вчителі розвивають свої здібності, набувають певного досвіду, вмінь та навичок. У студентів, які активно беруть участь у підготовці і проведенні практичних занять з використанням методів мікрОВикладання та моделювання фрагментів виховних заходів формуються такі якості як комунікативність, емпатія, педагогічна інтуїція, самовладання, педагогічний оптимізм, які поєднуються з глибокими теоретичними педагогічними знаннями.

Важливого значення в системі підготовки майбутнього вчителя набуває *ділова гра*. Вона становить собою форму відтворення предметного і соціального змісту та моделювання стосунків, характерних для педагогічної роботи. В ході проведення гри розгортається особлива ігрова діяльність у вигляді імітаційної моделі, яка відтворює умови і динаміку протікання учительської професії. Водночас формуються особистісні якості вчителя. В умовах спільної роботи кожний студент виробляє навички соціальної взаємодії, ціннісні орієнтації, установки, притаманні фахівцеві. Ігрова модель потрібна для забезпечення особистісного включення студентів у процес

навчання, спрямований на оволодіння предметним змістом професійної діяльності. Але предметний зміст завжди є змістом спільної праці спеціалістів, тому через ігрову модель засвоюється і соціальний зміст майбутньої роботи. Ділова навчальна гра є насамперед “інструментом” розвитку теоретичного і практичного мислення спеціаліста, здатного аналізувати складні умови педагогічної дійсності, ставити і розв’язувати нові для майбутніх фахівців професійні задачі.

Такий підхід до організації навчального процесу при вивченні курсу “Педагогіка” у вищому педагогічному закладі освіти формує у студентів цілісне уявлення про вчительську роботу та сприяє всебічному розвитку особистості майбутнього педагога.